

УДК 811.133.1'42

Ярошко Н.С.

ЛІНГВОПРАГМАТИКА ГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ У РОМАНАХ ФРАНЦУЗЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано особливості використання засобів графічного маркування для підсилення емотивності оповіді, комізму та іронії. Проілюстровано способи оформлення художнього тексту, які застосовуються авторами для покращення перцептивності повідомлення.

Ключові слова: графічні засоби, емотивність, візуалізація, прагматика.

Ярошко Н.С. Прагматика графических средств в романах французских писательниц конца XX века. В статье проанализировано особенности использования графического маркирования для усиления эмотивности повествования, комизма и иронии. Проиллюстрировано способы оформления художественного текста, используемые авторами, для улучшения перцептивности сообщения.

Ключевые слова: графические средства, эмотивность, визуализация, прагматика.

Iaroshko N.S. Pragmatics of graphic means in french feminine novels of the end of the XX century. The article presents the analysis of the specificities of graphic markings to strengthen the narration emotiveness, its comic and ironic side. It illustrates the ways of fiction text design used by the authors to improve the perceptiveness of the message.

Key words: graphic means, emotiveness, visualization, pragmatics.

Франкомовна жіноча література другої половини ХХ століття зазнала демократизації під впливом суспільних змін. Художній текст увібрав такі сучасні тенденції як поширення вживання фамільярного регістру та використання різноманітних графічних засобів оформлення тексту. Останні виконують не лише естетичну функцію, але й здійснюють прагматичний вплив на читача. Зміни у графічному оформленні можуть стати новим напрямком модернізації художнього тексту, тому дослідження цього явища є актуальним для сучасної філології.

Таким чином, мета статті полягає у конкретизації прагматичної ролі графічних засобів у текстах романів, передусім у зв'язку із реалізацією емотивної стратегії оповіді. Об'єктом дослідження є романи франкомовних письменниць: Ж. Брісак "Вихідні полювання на маму" (12), Ж. Дорманн "Бал додо" (15), П. Констан "Відвертість за відвертість" (13), Е. Лаборі "Крик чайки" (16), К. де Рівуар "Світанок" (14). Предметом дослідження є особливості використання таких графічних засобів як курсив, капіталізований шрифт, графон, пунктуаційні знаки (лапки, дужки, три крапки).

Питання графічних засобів у різних видах дискурсів досліджували І.В. Арнольд [1], В.В. Гоян [3], С.С. Данилюк [2], Л.Т. Кияк-Редькович [4], А.Л. Палійчук [6], Н. Рева [7], В.Є. Чернявська [10].

Основні теоретичні визначення понять графіки та її складових (графона, графічної образності, зміни шрифтів і т.ін.), а також узагальнення їхніх стилістичних функцій містяться у працях І.В. Арнольд [1, 227] та Н. Реви [7, 89]. Російська дослідниця В.Є. Чернявська розглянула явище креолізованого полікодового тексту [10, 86] та його ролі у комунікації. Інші вищезазначені дослідники зосередили свою увагу на вивченні співвідношення вербального та невербального (в тому числі графічного) компонентів у різних дискурсах та їхнього впливу на адресата. Зокрема, С.С. Данилюк конкретизував функції графічних засобів у текстах електронної пошти [2], А.Л. Палійчук розглянула взаємозв'язок між графічними засобами та стратегією інтимізації у художньому дискурсі [6], а В.В. Гоян та Л.Т. Кияк-Редькович торкнулися питань синкретизму [3; 4] різних каналів передавання інформації (зокрема візуального) у сфері рекламних текстів та телебачення.

З опорою на наукові здобутки попередників у нашому дослідженні ми спробуємо детальніше описати зв'язок між графічними засобами та реалізацією стратегії емотивності оповіді. Особливу увагу звернено на такі шляхи здійснення зовнішньої емотивності, як *іронія, комізм, підсилення перцептивності повідомлення, симбіоз графіки та іншомовних запозичень*.

У результаті аналізу обраних творів виявилось, що візуально текст не є однорідним. Йдеться не лише про звичне його розбиття на абзаци, репліки персонажів, цитати, які вводяться за допомогою лапок, але й використання специфічних графічних маркувань (зокрема шрифтів, дефісів). Поняття графічних засобів у нашому розумінні є вужче, ніж його визначає О.О. Селіванова: "сукупність усіх засобів певної писемності, позначень на письмі відповідності між буквами, їхнім поєднанням і розмежуванням шляхом пробілів, пунктуаційних знаків, знаків наголосу" [9, 108]. У цьому випадку графічні засоби є допоміжними засобами оформлення тексту, його логічного та інтонаційного маркування. Сюди відносимо курсив, капіталізований шрифт, використання великої букви у загальних назвах, пунктуаційні знаки (лапки, три крапки).

Використання перелічених графічних засобів у творах дає підстави стверджувати, що проаналізовані художні тексти належать до креолізованих або полікодових. На думку В.Є. Чернявської ці терміни використовуються "на позначення тексту як когерентного цілого, що складається із декількох семіотичних кодів" [10, 90]. Розглянуті художні тексти хоча й поступаються рекламним повідомленням у аспекті полікодовості, однак відрізняються відносно високим рівнем графічної маркованості у рамках літературного дискурсу. Таким чином, доцільним видається розмежування "словесного тексту [...] графічно зафіксованої мови, організованої відповідно до граматичних правил" [6, 103] та "візуального тексту [...], що включає графічний поділ тексту, використання різних гарнітур шрифту, наочний матеріал" [2, 216-219].

Графічне маркування має певну функціональну необхідність. З одного боку воно забезпечує візуалізацію [10, 90] та естетичність повідом-

лення. З іншого – здійснює прагматичний вплив на читача та виконує меморизаційну функцію. Ці аспекти перебувають у взаємодії. Наприклад, використовуються цитування вірша зі збереженням форми строфи, наведення уривків листів чи заголовку книги із відповідним розташуванням на сторінці, вкраплення мінімалістичних іконічних елементів (найчастіше великих букв алфавіту) для опису якоїсь форми. Вони зацікавлюють читача, інколи викликають подив, а отже сприяють запам'ятовуванню, спонукають до осмислення, тобто здійснюють прагматичний вплив.

У прагматичному аспекті функції графічних засобів є різними:

1. Інтенсифікуюча функція полягає у тому, що лексема навіть з мінімальним емотивним значенням завдяки візуальному ефекту набуває більшої смислової експресивності.

2. Сигналізуюча функція проявляється у тому, що читач, орієнтуючись на візуальні маркери, може краще декодувати авторську інтенцію. Водночас це сприяє налагодженню кооперативних відносин між адресантом та адресатом повідомлення.

3. Емфатична функція дозволяє поставити логічні та інтонаційні акценти, розкрити для читача імплікований просодичний аспект повідомлення. Останній безпосередньо пов'язаний із реалізацією емотивної стратегії оповіді.

4. Функція автентичності забезпечує виділення слів "інших" для створення ефекту достовірності повідомлення.

Ширший аналіз прагматики графічних засобів розпочнемо із вивчення їхнього впливу на рівень емотивності художнього тексту. Вважаємо, що емотивність художнього тексту має внутрішню та зовнішню орієнтацію. Внутрішня емотивність передбачає ілюстрацію почуттів персонажів, їхню презентацію читачеві у завершеному та експресивному вигляді. У цьому випадку роль графічних засобів є інтенсифікуючою та акцентуючою. Візуальна зміна форми не лише привертає увагу до неоднорідності текстового полотна, але й сприяє ампліфікації значення *емосем*, які містяться у денотативному ядрі чи конотації лексичної одиниці. Графічне виділення може здійснюватися курсивом, або капіталізованим шрифтом, який має особливо ефектний вигляд.

Відомо, що використання "лексики емоцій" [5, 5], тобто тих лексичних одиниць, які денотують певне почуття, суттєво зменшує прагматичний вплив на читача. Однак, графічне виділення таких елементів може виправити цей недолік, оскільки воно додає експресивності та імплікує їхній особливий, важливий статус (тут і далі – підкреслення позначає виділені курсивом елементи у тексті оригіналу):

J'ai HONTE (13, 19) ; C'ûtait TROP (13, 25); Oui, acquiesza Aurore, dure ET TRISTE (13, 178); Attention Bonheur (16, 206); Que nous appellions tous ce pauvre Pierre-Jean (12, 177); Elle n'ûtait pas jalouse mais agacüe par cet empressement (15, 218).

Зазвичай внутрішня емотивність передається через конотацію лексичних одиниць, які денотативно не вказують на емоції. У цьому випадку використання графічних виділень відіграє подвійну функцію: інтенсифіку-

ючу (посилює експресивність) та орієнтувальну (сигналізує читачеві про важливість, емотивне навантаження того чи іншого текстового фрагмента). Розглянемо кілька прикладів графічно виділених одиниць, які конотативно позначають емоції страху (1), афективності, любові (2, 3), обурення (4), схвилювання (5):

- 1). *Le bruit de ventouse de ses bottes. Son pas. SON PAS.* (15, 185);
- 2). *Ma Curieuse, ma Favorite, ma Bellone, mon Ambulante ou ma Cigale, mon Atlante ou ma Coquille, ma Boudeuse ou ma Tourmaline, ma Preneuse, ma Nürüide, ma Parfaite* (15, 104);
- 3). *La confiance que j'avais en LUI* (16, 139);
- 4). *Un livre pas plus qu'un tableau ne SE PRENNENT* (13, 188);
- 5) *Il dit Nina. Niina. L'i qui tremble* (14, 137).

Зовнішня емотивність направлена від наратора до читача. Вона ґрунтується на тому, щоб викликати у адресата певну емоцію. Автор заковує у своєму тексті емотивні маркери, які можуть бути сприйняті та інтерпретовані лише адресатом і безпосередньо не стосуються ілюстрації емоційного стану персонажів. Зовнішня емотивність включає такі аспекти як іронія та комізм (гра слів, ребуси). Графічне оформлення лексичних засобів, які забезпечують реалізацію цього прагматичного впливу, не лише спрощують виокремлення та сприйняття емотивних маркерів, але й підсилюють їхню експресивність. Розглянемо ці аспекти детальніше:

1. Графічні виділення (курсив, капіталізований шрифт, лапки) часто вводять у текст елементи іронії. Водночас такі графічно марковані елементи є пейоративним повторенням слів "інших" (1), підкресленням недоцільної гіперболізації фактів (2), наприклад:

- 1). *Où la gentry se rassemble pour acheter des camamberts* (D, 35); *Les personnes les plus dignes, les plus squares, les plus suspendues* (D, 137); *Elle n'a rien compris aux sourds, cette "spücialiste"* (E, 210); *j'assistais a leur eventure* (R, 101).
- 2). *Trop indulgente pour voir le Mal où il est* (D, 123); *UNE CELLULE DE MOINE, avait remarqué Gloria [...] avec un abat-jour, elle aurait parlé de BONBONNIERE* (C, 101); *Il croit [...] aux Doigts de L'Homme ... ah ! ah !* (D, 411).

2. Зовнішня емотивність проявляється також у комізмі, яким автор намагається здивувати та зацікавити читача. Комізм реалізується засобами гри слів (1), співставленням неповних омофонів (2), девіативними формами дитячого мовлення (3), ребусами (4), графонами (5). Останні елементи, як "фонетико-графічна стилістична фігура, графічна фіксація індивідуальних особливостей вимови мовця" [9, 109], роблять фонетичну девіацію чіткішою, ніж у мовленнєвому потоці, унаочнюють її. Як наслідок, це викликає у читача подив, а інформація сприймається як жартівлива. Зазвичай, ці вербальні засоби реалізації комізму поєднуються із графічним маркуванням. Розглянемо деякі приклади:

- 1). *Aurora, Or aux rats, Horrora* (13, 237); *Lorient, l'or riant* (15, 159).
- 2). *Les livres [...] c'est un servage impossible [...] On ne dit pas servage, mais sevrage* (12, 185).
- 3). *Le gүнүral Dүgol, c'est qui ?* (12, 97) (*Gүнүral De Gaule*); *Nүtrumain*,

qu'est-ce que c'est un nūtrumain ? (14, 34) (*un ktre humain*); "*Tiffiti* " *est un mot d'enfance* (16, 41) (*difficile*).

4). *Dans le grand A, il y a plein d'amours diffürents* (16, 101); *Ta chure grand'mure D C D !* (15, 129).

5). *A la mairie y z'en voulait pas de ce nom* (15, 127) (ils n'en voulaient); "*T'as qu'a passer, takapacü*" (12, 148).

Прагматична роль цих елементів полягає у зацікавленні читача через постановку комплексного завдання декодування різних семіотичних систем.

Не можна залишити поза увагою прагматичну функцію таких пунктуаційних знаків, як лапки та три крапки. Саме вони вводять імплікацію інтонаційно-просодичного аспекту повідомлення, який, у свою чергу, передає емотивність змісту. З цього приводу І.В. Арнольд зазначає: "Пунктуація має важливу роль у передачі ставлення автора до висловленого, у натяку на підтекст, в підказці емоційної реакції, яку очікують від читача" [1, 227].

Основною функцією розділового знака три крапки є забезпечення інтонаційного та ритмічного членування повідомлення. Три крапки є ефективним засобом безпосередньої ілюстрації емоційного напруження (1), вагання (2):

1). *Parlez ... je vous en supplie, parlez ...* (16, 113); *Je ... je ne sais pas ... La chaleur ... Les mouches* (14, 100); 2). *Diffürence ... oui, tout de mkme* (16, 85); *Tu admets ... tu admets le blasphume?* (14, 31).

Якщо використання трьох крапок спрямоване скоріше на розкриття внутрішньої емотивності реплік персонажа, то лапки вводять у оповідь елементи оцінки та іронії, які адресуються читачеві. У цьому випадку можна говорити про здійснення комунікативної стратегії інтимізації, як емоційно-інтелектуального спілкування автора з читачем [6, 103]:

[...] *les biscuits (guure plus appütissants que les savons de tante Eva)* (14, 45); *tante Eva (experte en dütricotage et retricotage)* (14, 54); [...] *par mariage, en 1828. (Un mariage de terrains , disait Loic)* (15, 85).

Прагматичний вплив на читача може здійснюватися і поза рамками емотивності, а саме шляхом підсилення перцептивності повідомлення. Йдеться про візуалізацію та імпліковане звукове наголошення:

1. Акцентування елементів художнього тексту за допомогою графічних засобів допомагає авторові змодулювати сприйняття адресата. Марковані логічні наголошення, вказівки на імпліковані просодичні особливості сприяють правильному декодуванню авторських інтенцій. Прагматична роль графічних засобів проявляється у фасилітації сприйняття тексту читачем. Такі графічні виділення як капіталізований шрифт та повторення графеми, за словами С.С. Данилюка, ілюструють "іконічний принцип", "сутність якого полягає у тому, що чим більше місця у свідомості адресанта займає інформація, тим більше зорового простору має займати ця сама інформація" [2, 218]. Можна говорити про умовний синкретизм візуального та імплікованого слухового каналів сприйняття. На думку В.В. Гоян, яка аналізувала телеінформацію, якісне її засвоєння "відбу-

вається завдяки взаємодії трьох каналів сприйняття – звукового, зорового та мисленнєвого" [3, 20] Таким чином, графічне акцентування відповідає за логічне (1) та інтонаційне (2) наголошення (гучність вимови), яке може виражатися і вербальними засобами:

1). *Son nom secret est Lioubov, ce qui [...] veut dire amour* (12, 19); *ce n'est pas bon d'ktre mon enfant, je sais* (12, 62); *l'orgueil va me faire faire LA bktise* (16, 123); *Les grands mots d'fendus tournaient [...] le D'YSIR* (14, 82).

2). *Votre maman ADORERAIT !* (13, 41); *Elles se mirent a crier: IL N'EST PAS MORT, IL N'EST PAS MORT !* (13, 181); *ELLE SE BAIGNAIT LA NUIT* (D, 94); *On tire. ON TIRE. Je tire* (14, 142).

2. Привернення уваги забезпечується шляхом підсилення візуального каналу сприйняття. Виділена інформація сприймається як більш автентична та переконлива. У текстах романів ("Бал додо", "Вихідні полювання на маму", "Крик чайки") зустрічаються також досить об'ємні уривки, оформлені у вигляді листів, віршів і навіть театральних п'єс. Також вводяться цитати із творів поетів (Г. Апполінера, Б. Брехта). Графічна візуалізація (оформлення щоденника (1), заголовка книги (2), графічне зображення форм предметів (3)) може поєднуватися із вербальними уточненнями (виділено підкресленням):

1). *Porte le nom DIARY, en lettres d'or* (15, 341).

2). *Gloria lut en retenant son souffle:*

Gloria Patter

African Woman (13, 29).

3). *Un ruisseau en S* (14, 71) (форма струмка); *B'nie, pl'ue en Z* (15, 128) (позиція тіла людини, яка відчуває біль).

Графічне маркування у проаналізованих художніх текстах застосовується до ще однієї специфічної групи мовних засобів, а саме до запозичень (англійської, російської, німецької, італійської). У романі "Бал додо", за твердженням оповідача, використовується креольський варіант французької мови, хоча достеменно не відомо чи йдеться про автентичний матеріал, чи про вигадку автора. У деяких випадках іноземні запозичення передаються через графони за допомогою французького алфавіту (*dasvidania* (12, 142); *guten Nacht, gouteun* (14, 27); *Ciao beaut' (12, 201); Ayo, Bon Diu !* (15, 252)). У випадку англійських запозичень, використовується автентичний алфавіт.

Запозичення у художньому тексті вже самі по собі мають прагматичний потенціал, а графічні засоби відіграють допоміжну роль для його увиразнення. На думку Р. Якобсона основними мовними функціями запозичень є референтна (денотативна), конотативна та емотивна [11]. Дослідниця В.О. Рубан виділяє ще кілька функцій запозичень у мас-медійному дискурсі, деякі з яких справджуються і для художнього дискурсу, а саме конотативна функція та функція надання грайливого або пародійного відтінку [8, 44-45], які часто вводять іронічний нюанс.

Une injure qu'elle r'p'utait: Shit, shit, shit (13, 112); *Oublier ce damned dimanche* (15, 26); *La cave, pompeusement baptis'ue BASEMENT* (13, 30); *Ta devise est: Why ?* (12, 57); *La vieillesse est vraiment*

rûpugnante, boje moi (12, 144); *C'ûtait si parfait, si calme selon Sweetie, si peace ans love* (13, 42).

Можна також припустити, що використання запозичень спричинене потребами сюжету, бажанням автора засвідчити свою ерудованість (функція надання престижності [8, 46]). Графічні засоби у поєднанні із запозиченнями виконують емпатичну функцію, а також сигналізують про присутність у текстовому полотні "чужорідних" елементів.

Підводячи підсумки даної розвідки, можна стверджувати, що графічні засоби підсилюють прагматичний вплив художнього тексту на читача. Передусім їхня роль полягає у інтенсифікації змісту повідомлення, наголошенні його важливих елементів та інформуванні читача щодо закодованої авторської інтенції.

У контексті реалізації стратегії емотивності оповіді ефективним є поєднання лексичних засобів (лексики емоцій, фамільярного реєстру) із графічним маркуванням.

Графічні засоби посилюють перцептивність повідомлення, оскільки забезпечують оригінальність візуальної організації тексту, а також імплікують інтонаційно-просодичний аспект повідомлення.

У перспективі дане дослідження може бути поширене на більший корпус текстів для аналізу з метою деталізації та систематизації функцій графічних засобів у художній франкомовній жіночій літературі кінця ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: стилистика декодирования / И.В. Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 301 с.
2. Данилюк С.С. Використання графічних засобів у текстах електронної пошти / С.С. Данилюк // Наук. зап. Сер.: Філологія. – Вінниця: ВДПУ, 2009. – Вип. 11. – С. 216-219.
3. Гоян В.В. Телебачення як вид журналістської творчості: візуально-вербальні компоненти екранної комунікації. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук із соціальних комунікацій: спец. 27.00.01 "Теорія та історія соціальних комунікацій" / Гоян Віта Володимирівна. – Київ, 2012. – 36 с.
4. Кияк-Редькович Л.Т. Соціопрагматичні та етнокультурні особливості візуально залежних текстів малої форми. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Кияк-Редькович Леся Тарасівна. – Київ, 2011. – 20 с.
5. Манзій А.М. Емоційна лексика у сучасній німецькій мові: структура, семантика. – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / Манзій Андрій Михайлович. – Чернівці, 2008. – 19 с.
6. Палійчук А.Л. Графічні засоби інтимізації в англomовному художньому дискурсі / А.Л. Палійчук // Вісн. Волин. ун-ту. ім. Лесі Українки, Сер. Філологічні науки (мовознавство). – Луцьк, 2011. – № 5. – С. 102-105.
7. Рева Н. Засоби графічного оформлення тексту / Н. Рева // Наук. зап. Сер.: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград, 2010. – Вип. 89 (5). – С. 88-92.
8. Рубан В.О. Лінгво-прагматичні функції англійських запозичень у сучасному французькому медіа-дискурсі / В.О. Рубан // Вісн.Чернів. ун-ту. ім. Юрія Федьковича, Сер. Романо-слов'янський дискурс. – Чернівці, 2012. – Вип. 598. – С. 43-48.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
10. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е. Чернявская. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 248 с.
11. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Р. Якобсон // Структурализм "за" и "против". – М.: Наука, 1975. – С. 193-230.

12. Brisac G. Week-end de chasse a la mire / G. Brisac. – Paris: Éditions de l'Olivier, 1996. – 205 p.
13. Constant P. Confidence pour confidence / P. Constant. – Paris: Éditions Gallimard, 1998. – 238 p.
14. De Rivoyre Ch. Le petit matin / Ch. de Rivoyre. – Paris: Éditions Bernard Grasset, 1968. – 188 p.
15. Dormann G. Le bal du dodo / G. Dormann. – Paris: Albin Michel, 1989. – 442 p.
16. Laborit E. Le cri de la mouette / E. Laborit. – Paris: Robert Laffont, 1994. – 217 p.

Стаття надійшла до редакції 28.08.2012 р.